

De d. Pere d'Alcantara Peña y Nicolau

NOTES BIOGRÁFIQUES

relatives á D. Antoni Peña y Rotger pilot de carrera d'América

I.

En temps antich creyan els homos que passavan per sabis, que totes les coses d'aquest mon estavan baix de la influencia de determinades estrelles ó planetes; y á la ciencia que tractava d'aquestes influencies li donavan el nom d'Astrologia. Si aquesta ciencia fos certa no dexarían avuy en dia els seus professors de fernos á sebre que l'any 92 de cada sigle está regit per un dels mes principals estêls, perque es un any que s'es fet célebre dins els anals de la Historia.

Sense citar fets de molt enfora veym que el descubrimet de l'América succehí dins l'any 92 del sigle XV; que dins el mateix any foren definitivament expulsats els moros d'España y que dins l'any92 del sigle passat comensá la revolució francesa de consecuencias tan funestes per tota la humanidat. Si mos ceñim á Mallorca trobam qu'aquest any fonch beatificada una pajeseta mallorquina, Sor Catalina Tomas; y sense sortir de canostrá sabêm que aquest any es célebre per noltros aquí reunits, perque dins éll s'esdevengué el ditxós naxament de nostron pare y ávi respectiu D. Anoni Peña y Rotger, tronch de totes les families aquí reunides y restaurador primer de la nostra posició social.

Aquest venturós naxament que és de mes trancendencia per noltros que la revolució de France y que el descubrimet d'América, vengué acompanyat de circumstancies notabilísimes que no puch deixar de mencionar.

Era al comensament del mes d'Agost: el Papa Pio IV que ab ulls de serp y cor de paloma veyá arribar el gran desastre de la revolució, y que desconsolat en gran manera al considerar les seues farestes conseqüencies no havia trobat consol, segons éll mateix contava, més que en la contemplació de les heróiques virtuts d'una sensilla atloteta valldemosina, que ab cor valent y fortaleza d'apostol sostenia la mes forta lluyta ab tot el poder del Infern, donantli ecsemple de la lluyta qu'él se veyá obligat á emprendre quantre els inimichs de la Religió Católica. Al considerarla tan forta y valenta, y per aplacar en certa manera les ires del Cel, la colocá demunt els altars beatificantla dins Roma ab gran solemnidad el 3 d'Agost; y el nòm de la Beata Sor Tomasa tenia conmogut el cor de tots els mallorquins quant arribá el ditxós día 9, en que nostron pare y ávi va veure per primera vegada la llum del mon.

L'horabaixa d'aquest dia, en que mon pare fonch batiat, la plebe mes vil y descreguda de París assaltava el Palacio Real y aparellava suplicis, quant en Mallorca tots els bons cathólics apareyavan alimares per fer grans fèstes. La mortal tristor de la familia real de France contrastava aquella horabaixa ab la gran alegria d'una altre familia cristiana que vivia en la algorfa del número 22 del carré del Socós de Palma, per haverlos nat á les dues un ninet desxondit que acabava de tornar, ja cristiá, de la parroquia de Santa Eulalia ab lo nom d'Antoni, Mariano, Ignaci, Llorens y altres.

Son pare havia nom Miquel, era natural de Esporles, fill de Jaume y de Catalina Riera, y era descendent d'una familia acomodada de la vila de Deyá, que per desacerts d'un dels seus herèus havia vengut á manco, fins á n'es punt d'haverse de gonyar la vida fent de majordòm en la casa de D. Jaume Olesa del carrer d'en Morey.

La seua esposa, mare del ninet recentnat, havia nom Antonina Rotger; era natural de Selva y filla de Antoni y Margarida Colom

de la mateixa vila, atlota alta, ben feta, sana y molt neta y endressada, encara que de poca instrucció. Els dos esposos eran d'aquestes families cristianes que no tenen cap taqueta en la seua bona reputació, y manaments de la Iglesia. Mon pare naixqué qu'era el tercer y el més petit de sos infants, perque ja tenían una filla grandeta que'havía nom Catalina y un fill nin encara que tenía el nom de Jaume.

Poca cosa puch dirvos dels primers anys de la vida de mon pare. Li hé sentit contar qu'anava á escola al convent de la Mercé, que va anar després á n'el del Sant Esperit, després á Sant Fransech y mes tart ab el pare Beltran de San Cayetano, homo que passava gust ab assotar amb furia les anques dels seus dexebles per la mes petita falta; en tal manera que recordant aquella época de gipons éll y un amich seu devant mí, quant ja tenían prop de cinquanta anys, se posaren à plorar tots dos de pena.

Essent ja mes gran va anar á escola al convent del Socors, y aquells relligiosos enamorats de la seua aplicació, vivesa natural, carácter varonil, dó de paraula y comportament relligios, volían que fos frare y casi ley feren consentir; pero Deu el cridava per altres camins, y éll que s'haviía proposat treure els seus pares de la vida de preivació que duian, sols pensava en gonyar doblés perque poguessen un día veurerse en la posició social en que s'havían vist els seus antepassats que'erean uns hacendats dels mes considerats de la vila de Deyá per los bens que tenían y per la seua instrucció, perque á pesar de que en el sigle XVI no era costum ensenyar de lletre à les dones, totes les de la familia Penya sabían llegir y escriure com consta de documents d'aquell temps.

Ab aquesta idea comensá, quant no tenía mes de 15 anys, á donar lliçons de primeres lletres á varies persones conegudes, y á ferse moltes relacions ab lo seu caracte franch, ubert, alegre, ditxós y sumament simpatic perque sempre tenia en la boca una floreta de bona olor per tothom.

Un dels sus amichs sabent que'havia tengut pensaments de ferse frare de Sant Agustí, li posá dins el cap el ferse cortuxo ab éll, y ab aquesta intenció pujaren tots dos un dia á peu desde Ciutat al Monasteri de Valldemosa. L'amich s'hi quedá, pero el meu pare trobá qu'era molt rigurosa la regla dels cartuxos y s'en torná á Ciutat. ¿Com era posible qu'un jove que es feya notable per la seua verbositat, que sede el naxement poseia una paraula clara y persuasiva y qu'era tayat de lluna per lluhirse dalt una trona ò dins unes corts, com orador notabilíssim, consentís en tornarse mut per forza! Mon pare quant entrava en el mon trobá l'Espanya donant el crit d'Independencia y sense tenir cap carrera ordenada y segura. Si hagués florit en altra época les seues condicions l'haurian fet un bon advocat; `pero els seus amichs, que per fogir de quintes y de guerres se matriculavan y estodiavan de pilotatge, li feren naixe l'idea d'esser pilot també com ells, idea qu'ell acceptá ab entusiasme perque el seu caràcter era a proposit per corre el mon y veure coses may vistes, dotat com estava per la naturalesa de robustès, valor y altres qualidats apropiades per dur una vida d'aventures.

Aquesta carrera era adequada per poder lograar son intent de fer fortuna anant á América y guanyant allá molts de diners per poder refer la hacienda dels seus antepassats, qwue s'havian vist propietaris del predio La Padrissa, del Son Penya del Recó y d'altres, y qu'un d'ells havia perdut en el malahit joch. Mon pare al saber aquest fet prengué tal avorrimt á les cartes que may les tocá ab les mans y morí sense sebre qu'eran marilles ni bastos.

Quant se decidi per esser pilot conexía molt bé que Deu li havia donat la fortaleza necesari per sofrir les inclemencies de la mar, unes sanchs pures per resistir cualsevol malaltía, un cap fort ple de imaginació y vida, un cor gran y al mateix temps sensill, carregat de bons sentiments y de bona fé, incapás d'enganyar á ningú y un caràcter formal ple de llealtat y generosidad, ab una voluntat de

foerro que no eran capassos de doblegar ni els contratempns ni les desgracies.

Creya també mon pare que aquexos bons sentiments eran els que adornavan als altres homos sos amichs, y casda vegada que experimentava una traidoria d'algun d'ells ó un desengany de altres persones que li havían sabut inspirar confiansa, casi no heu podia arribar a creure y se posava trist y melancólich.

Mon pare además era molt valent, com mon avi; y el seu valor anava acompanyat d'una confiansa cega en Deu, d'una resignació y conformitat en lo que Éll dispongués, y de sentiments relligiosos de tan alt grau, qu'apesar d'esser molt jove quant sortí de Mallorca va serbre resistir les moltes tentacions del mon, dins aquella corrompuda societat americana de son temps y al mitx de molts de companys incréduls y viciosos ab qui se vé obligat á tractar. Sempre tenía á Deu devant la vista y axò fonch l'escut que millor el va defensar del gran perill que corría la seua virtut. El sentiment predominant dins el cor de mon pare fonch sempre un fort amor á les persones de la seua familia, tant á sos pares y jermans quant encara era fadrí, com á sa esposa y á sos infants després de casat; amor tan intens que á dins caseua el transformava completament y el presentava molt diferent de lo qu'era fora casa. Aquell privilegiat ser que al dexar Mallorca era un homo que ab la seua mirada y virilitat dominava els altres homos, fossen els que fossen; á dins la seua familia se feya tan petit que era vensut per un nin ab un sensill alhago, ab una sola besada.

Jo l'he vist jugar ab sos infants petits com si hagués estat un altre infant mes petit qu'ells, y l'he vist també al mitx de la mar, com homo d'experiencia y energia, posarse demunt el capitá y els mariners de la barcada, encara que hey anás com un sensill passatjer, y prendre resoltel mando y ferse obehir de tots, per evitarnos un naufratx segú á que mos duyan la torpesa dels qui governavan la barca. Y encara que mon pare tengués quant volía

aquest esperit dominant era un homo que may va coneixe ni s'orgull, ni sa vanidat, ni sa venjansa ni cap de ses altres qualidats que solen esser inherents á characters tan sensers com el seu.

Ab tot lo que queda dit vos podeu fer cárrech de qui era mon pare quant s'etsaminá de pilot dins l'any 1810, á s'edat de 18 anys; y quant se trobá ja en disposició d'emprender son primer viatge y comensar la llarga cadena de penes y desventures y fets dolorosos qu'havían de compondre la seua desgraciada vida.

II

Una de les seues primeres volades va esser á les illes Canaries y á la de Portorico, en clase de agregat d'un barco mallorquí dins l'any 1811, y tant á una part com á s'altre, per no perdre el temps, mentres el barco descarregava y prenía cárrech nou, éll s'ocupava en midar terres fent d'agrimensor per guanyar colca cosa y no tornar a caseua ab les mans buydes.

Per aquest temps va fer també un altre viatge á Costafirme, y estant dins Veracruz tengué la febra amarilla y el vomit negre, essent trasladat á un hospital d'apestats. Allà, dessprés d'estremonciat y estant ja á les portes de la mort, perdé el conexement; y creguentlo ja cadáver els metjess, quant passaren la visita, li penjaren el capsal del llit una creueta de fusta pintada, per senya dels qui havían de passar després á recullir els morts. Afortunadament va beure un poch de rom. Axò el va reanimar y vejent la fatal creu se doná pressa á despenjarla y amagarla devall es coxí, perque no l'enterrassen de viu en viu. La seua fortalesa pogué més que el mal y se va curar, trobantse després que de 30 homos que componían la barcada varen haver mitx partit, perque sols en quedaren 15 de vius.

El día 14 de Janer del any 1812, quant encara no havia cumplit els 20 anys, ja va sortir de pilot cap á América. Jo conserv tots els seus

quaderns de vitacora ahont dia per dia té apuntats tots els aconteciments de bordo. L'encabessament del primer quadern diu axí:

Jesús, María, Joseph. - En nom de Jesus y de la Puríssima Concepció de María, espér y los suplich que iluminen el meu enteniment perque puga efectuar ab acert el viatge que vaitx á empendre desde el port de Palma fins a Portorico.

Notes y sentiments relligiosos semblants se veuen dins els altres quaderns; y sé de boca de molts que navegaren ab éll que dins barco qu'éll governava cada horabaixa se reunían els mariners y passetjers y á demunt cuberta se passava la corona, cosa qu'altres pilots y capitans d'aquell temps que se donavan el títol de despreocupats ley criticavan; pero mon pare, ficso el pensament en Deu, s'en reya bé de tot quant poguessen dir derrera éll, perque devant, no s'hi haurían atrevit, coneguént el predomini que tenía mon pare demunt els altres, solament ab la seua valenta paraula.

El dia 5 de Juny del mateix any tornava á esser dins el port de Palma, d'hont partía altre vegada poch temps després ab nou viatge cap á América, continuant aquest moviment dins l'any 13 y l'any 14 y guanyant colca cosa; pero la desgracia sempre per tot el perseguía. Deu volía posar á prova les seues qualidats y sentiments, sense desempararlo may, per consolidar millor la seua relligiosidat y per altres fins y efectes que noltros no podem comprendre ni discutir.

Dins aques derrer any, navegant per devés el Cap de Sant Antoni de l'Illa de Cuba, fonch prés per un pirata que li robá el barco y tot el seu carragement, á pesar de la resistencia que fé mon pare; y gracies que perdoná la vida á tots el de la barca á conseqüencies del parlament que li va fer, deixantlo á éll y á tots els mariners en terra, á una costa deserta, sense res per menjar, sense aygo per beure, dins un bosch ple d'animals ferosos y lluny de ploblat,

creguént que'allá se morirían de fam. He sentit contar les grans tribulacions que passaren aquesta vegada, obligats a dormir el vespre á la vorera de mar y á caminar de dia sense separarse de la costa per lliberarse de feres ó serps que poguessen trobar, extenuats de fam, sense més beguda que els seus propis orins després de refredats, ab les plantes del seus peus plenes de llagues, per llochs escabrosos, fent trossos de la seua roba per posarlase en els peus, havent de deixar p'el camí colcú d'ells per haverse fet coix y no poder seguir, y sufrint altres penalidats que per esser breu no dich. Després de quinse dies de marxa y de pena arribaren plens de miseri á un punt anomenat *Guanés*, á una casa, colonia agrícola habitada per un metje inglés ab dues filles fadrines. Els cans de la casa quan los veren corregueren cap à ells y los haurían destrossats si alguns negres que per allà treballavan no los haguessen vist y cridat als cans. Aquella filantrópica familia los cuidá ab gran interés. Les filles los posavan bálsam en les llagues, ets negres anaren á cercar al que havia quedat cois, el metje los fé menjar taronjes el primer dia , tantes que en volguessen; el segon dia los doná un dinar lleuger, y el tercer dia fé matar un animal per élls y los doná un convit espléndit, y ausilis perque poguessen arribar bé á poblat. Mon pare ab la presa del corsari havia perdut molts de papers interessants y quant torná á esser en la Havana fonch causa aquesta pérdua de que alguns no volguessen entregarli les cantidats que li devían; y se vé obligat á dur plets y á gastar lo poch que tenia sense poder cobrar rés.

Sortí de la Havana cap á Palma ab un convoy de 107 barcos per causa dels pirates, y tal dia com avuy, día 9 d'Agost del any 1815 li entrá un gros temporal. El convoy se desfé. Mols de barcos que el componían se perderen. La barca que governava mon pare hagué de tirar á la má molts de sachs de arrós, quatre pipes d'aygo y sis canons ab les seves curenyes. Un colp de mar los va fer estelles el bot que duyan amarrat demunt popa, y fonch tal el perill de mort que passaren, que prometeren tots regalar el primer port ahont arribarían el palo trinquet del barco per bé de les ánimes del

purgatori, fer dir un ofici solemne á la Mare de Deu del Carme y visitarla tots á peu descals.

El temporal va aná calmant y mon pare va arribar á Palma dins el mes d'Octubre.

III

Anam ara á comensar una altre época de grans sufriments per mon pare, que va esser la compresa desde l'any 16 fins á l'any 20, ó sia tot el temps que durá la seua ausencia del país natal.

Sortí ab una fragata cap á la Havana, y allá se quedá en terra resolt á viatjar com á capitá y en expedicions de mes guany, després d'enviar á sa mare 50 duros. Ab una carta que li escrigué quant prengué aquesta resolució li diu lo siguent:

Ma mare. No teniu que estar triste. Jo sols desitx la vostra felicitat. Aquí treballaré alguns anys y tornaré després á veurevos. A Mallorca es segur que no puch fer cap capitalet; ben diferent d'aquí que'm puch acomodar de capitá y gonyar molt. La terra es bona ma mare, y jo ja hey tench molta conexensa y si puch aplegar dos ó tres mil duros, ab quin gust no tornaré per donarvos un abrás y per esser el sosteniment de les vostres velleses. Jo ja sé que tendreu pena, pero reflexionau que heu fas p'el vostro bé.

El 13 de Setembre del any 1816 sortí de Matanses y el 20 del mateix li entrá un temporal defet que li va durar fins el dia 1er d'Octubre. Ab aquest temporal va perdre dos homos, es bot, es timó, ses voles y moltes cordes. Éll sempre posá sa confiansa en Deu, com provan les notes de mala lletra impregnades encara de saladina de l'aygo de la mar que dú escrites el seu quadern de vitacora. Textualment les vaitx ara á consignar:

Día 19 dijous. Mos comensa un temporal.

Dia 20. Temporal desfet que no se pot aguantar

Dia 21. Segueix el temporal. No'm podem sortir mes que ab un miracle de la Mare de Deu del Carme.

Dia 22. Estam cridant á Deu misericordia. Es casi imposible que mol salvém d'un naufratx.

Dia 23. Estam estropeats del tot. Hem determinat derribar si podem.

Dia 24. Gracies á la Verge Santissima que com que vulga aplacarnos el mal temps.

Dia 25. A les 11 de la nit ha caigut un llamp baix sa proua del barco; y es llum de Sant Telm, ab espant de tots s'ha ficsat demunt sa perilla d'es palo mestre, y allá s'es mantengut fins á la 1.

Dia 26. Segueix el temporal desfet.

Dia 27. El temporal segueix. Deu vulga per la seua infinita bondat que calm aquest temps, y mos duga en salvament á port.

Dia 28. Segueix el mal temps.

Dia 29. Va calmant,

Dia 30. Som demunt la costa.

Aques dia pogué entrar dins Savanná, després que hagué passat el temporal va aná á Charlestown y hey estigué componguent es barco fins dia 20 de Decembre, y desde allá ab 15 persones de tripulació emprengué viatge cap á la costa d'África, ahont va arribar el dia 20 de Febrer del any 1817.

Per poder descriure ab brevedat els fets rars que allá li passaren dexemlo parlar á éll mateix copiant lo que diu á sa mara ab una carta que li enviá molt de temps després.

Vatx entrar (li diu) dins el riu Pongo. Un mulato me va prometre 80 negres y no me cumplí paraula. Tegocafé, rey negre, me doná 50 dels seus soldats y m'en vatx aná 40 llegos terra endins, y á n'els 21 dies ja tench negres abastament. Arrib á un poble ahont som el primer homo blanch qu'han vist. Tots els seus habitants

surtan armats de fletxes. Arriba el seu rey y me demana, per intérprete, per quin motiu he entrat dins les seues terres. Li regal tabach, mocadors y un miray. Se queda estorat y em posa afecte y em paupa per tot el cós y me etsamina sa barba y els cabeys, y me demana que ni en don, y ell mateix me taya uns quants cabeys ab so seu sabre. Estich tres dies á caseua, m'obsequia, me fa festes y les seues 50 dones donan un gran ball devant mi. Quant m'entorn, el Rey m'acompanya fins á sa frontera. M'abrassa y me regala un anell d'or molt gros.

Mes avall els embaxadors d'un altre rey me tapan els ulls perque hem de passar per una muntanya sagrada ahont molts de negres están fent oració. Mes envant me trob ab un catalá, un tal Fernandez, establít allá, ja vey y mitx cego, casat ab moltes negres y ab una mala fi de mulatets infants seus. Tant content está de tornar á veure un blanch que parla la seua llejo, que m'acompanya y mo me dexa fins que som a bordo, y me regala un caxal d'elefant de vuyt pams de llargaria que pesa 84 lliures.

Arrib á bordo carregat de febres y amb axó sa dona principal d'un altre rey anomenat Branmán té un nin y s'empenyá en que tenga sa meua relligió y en que ley batihi. Heu fas y li pos per nom Antoni Miguel Peña. Ab aquest motiu se fan grans festes. Tres dies després reb avis del Rey perque vaja á viure dins es seu palacio; perque ha sabut que els inglesos me cercan per prendrem el barco, perque el negre que m'ha fet de practich per acompanyarme dins aquest bras de riu, s'es venut.

Arriban els inglesos á les quatre de la matinada, m'abordan, saltan 50 homos dins sa barca, mos fan prisioners a tots, no tenguent cap negre á bordo. Mos posan grillons y manilles. Volen posarme'n a mi, jo'm resistesch y ells desistexen. M'en duan dins el barco riu avall, y el Rey Branman surt ab les seues tropes á defensarme y á llibertarme. Ell y els inglesos tenen un combat que dura 20 minuts, els negres los matean tres homos y arriban á la fi

defora del riu á un bergantí de guerra inglés que está fondetjat en la costa.

Don part á n'el Comandant del mal tracto que'he rebut d'es seu tinent. El repren, me conserva en llibertat, fentme jurar abans demunt una biblia que no fugiré de bordo. Allá hey estich dos mesos. Fan altres preses. Me mana que m'embarch dins la meua goleta baix del mando del mateix tinent y ab 8 inglesos mariners á bordo per durme'n pres á Serra Lleona. P'es camí es tinent s'emborratxa y me tira un Goddem ispanish y jo furiós li tir un tros de ferro p'el cap y ley trench. Els mariners me volen fermar y jo m'apoder d'un parey de pistoles per defensarme. Arribam á Serra Lleona, me present á n'es Governador á quexarme d'es mal tracto d'es Tinent estant borratxo. El governador el destitueix y l'envía á Londres. El tinent me desafia á pistola, pero no té lloch el desafio porque á les cinch ja estava embarcat y navegant cap á Inglaterra.

Me declaran el barco bona presa y jo protest quantre es govern ingles diguent que aquella presa era un robo. Un notari m'autorisa sa protesta y llavonses li sap greu y me demanda y me acusa d'injuria. M'afican dins sa presó y per espay de 48 hores un calaboso es cameua. Cerch un padrí que me defens y per sa protesta qued multat ab 50 duros.

Fins aquí es éll qui parla. Ara jo hi afagiré qu'estant ja llibert s'hagué de fingir metje per poder viure, y la bona sort l'afavorí ab moltes y bones cures y entre elles les de algunes persones principals, lo qual va esser causa de que tengués majors llibertats que els altres capitans de barcos. Ab aquesta llibertat doná pasetjos de dues hores enfora, y va trobar pedra iman, y unes grans colonies agrícolas qwue feyan allá els inglesos, ahont anavan a treballar y morir de feyna y miseri tots els negres de les barques que prenían á n'els espanyols sense gastarse cap céntim. ¡Filantropía inglesa!

Á la fi éll y dos marinos més compraren un bergantí y sortiren de Serra Lleona el 1er de Joriol del any 1817, arribant a Portorico el dia 10 de Agost, sense haver pogut menjar res més qu'arrós y porch salat.

El dia 1er de Setembre entrava dins l'Havana y á ca un amich seu, sense que l'haguessen dexat encara ses febres arreplegades per África dins el mes de Mars, y ab lo cos ple de ronya y la boca masella d'escorbuto.

Dins l'Havana hagué de rendirse y avisar metje á instancies del mateix amich, y el metje que no conexía la seua forta constitució y el va veure tan demacrat, el doná per étich y l'amich qu'era maniós y tenía familia procurá treurelose de caseua. S'en aná á una fonda y allá continuá estant malalt, fins qu'un altre metje li aconseyá que s'en anás á viure en el camp si se volía curar. Per posar en práctica aquest consej se colocá de majordom á un ingeni de sucre ahont va arribar per les festes de Nadal del any 1817.

En aquest ingeni ab una vida arreglada, encara que de responsabilitat y de feyna, se va anar millorant y posantse bo del tot, deixant en aquells camps ses febres, sa ronya y s'escorbuto. Estant en aquest ingeni va esser quant de resultes d'una cayguda d'un cavall fogós se va desviá el dit petit de la ma esquerra que ley curaren malament, quedantli per tota la seua vida fora del seu lloch.

Contribuhí molt á la seua curació un negre qu'el servía, homo de molt de coneixement, que tenía mes instrucció que els altres negres per haver servit molts anys un vicari de poble que l'havía batiat, instruit y educat, fentlo un vertader cristiá. Mon pare y es negre simpatisaren de totduna, se feren molt prest amichs fins á n'es punt de que mon pare procurá comprarlo á n'es propietari de s'ingení, y quant fonch seu li doná llibertat y li fé altres assenyalats favors; pero si noble era el cor de mon pare tan noble era també el del

negre, y tots dos mentres estigueren plegats en terra y en mar, se donaren bones proves de la seua amistat y gratitut. L'història d'aquest negre que mon pare conta detalladament en una noveleta preciosa; pero jo ara no dech aturarme ab episodis de cap casta.

L'any 18 ja no estava á s'ingeni, ni el negre tampoch. No podia dexar de navegar y va emprendre viatge per un dels ports de l'illa de Cuba. Mes també aquesta vegada tornà a tenir la mala sort de caure en mans d'un dels molts de pirates q'ue ab lo nom de *músichs* infestavan totes les costes de les Antilles. Fonch presa la barca per un d'aquests músichs y mon pare degué la salvació de la seua vida à la seua robustés, per considerarlo un jove útil per fer feyna á bordo. Allà el fermaren á una banqueta de fusta ahont se passava la vida, ja fent cartutxos ja ab altres feynes mes pesades. Hey va estar catiu allà alguns mesos presenciant escenes desgarradores, atrocitats y atentats qu'esborronan; perque aquells lladres, homos tots condemnats á mort ó fuyts de presidis, ni tenían cor, ni ánima, ni frê, ni moral ni religió de cap casta; y en consecuencia estavan carregats dels vicis mes infamants. Un vespres en que celebrant una presa molt rica que havían feta tengueren un gran dinar y begueren en gran fins á n'el punt d'estar borratxos molts d'ells, mon pare pogué quedar en llibertat y la va aprofitar per amollarse á poch á poch per un costat del barco y per fogir nadant fins á la terra. Aquesta fuyta per les circumstancies que l'acompanyaren va esser segurament un dels fets mes heròichs de la seua vida.

Arribat à la Havana s'embarcá altre pich cap á África. Arribá en poch temps al riu *Boni*; un inclés perseguintlo li fé foch, éll agontá el foch y combaté ab aquell barco de guerra, y va tenir la sort de desarbolarlo ab una bala y de que l'inglés se retirás dexantli lliberta la mar.

Dins aquell riu topá amb un rey negre molt tirano anomenat *Kin Peple* y allà ni'n passaren de verdes y de madures.

Ay! Germans y nebots meus! Si jo hagués de contar totes les seues aventures ab los detalls ab que éll les conta, sería cosa de no acabar en moltes vetlades; perque de les costums d'aquells sauvatjes, de les coses rares del país, ja en abres de grans dimensions, ja en caymans y serps y altres animals ferosos, ja en productes y fruyts rars, s'en podrian omplir toms.

Bastará ab lo que vos he dit, afaginhi que aquest viatge va durar desde el més de Decembre del any 18 fins el Juliol del any 19 en que tornava esser en la Havana.

Poch temps després torná sortir altre vegada desde aquest punt, anant á parar aquest pich al riu Nasaret, y estant allá tota l'hivernada, no torná á l'Havana fins el més de Juliol del any 20; sufrint també grossos traballs y penalidats. De tornada reynaren á bordo tan males sanidats que mols de dies se veyan obligats á tirar cossos morts á la mar.

Á la fi vengué á Espanya y p'el mes d'Octubre tornava á esser á Mallorca.

Va presenciar dins Palma l'epidemia del any 1821, prestant bons serveys á la població que havia quedada casi desolada.

Passada l'epidemia, ab lo capitalet que havia duyt com á guany dels seus viatjes, volgué dedicarse al comer de blat; pero si desgraciat havia estat per mar mes ho fonch per terra. Si á Mallorca no hey havia febres hey havia quebres, y si éll estava ja curat de la ronya no deixavan de ternirne de social molst dels seus pahisans, y els temporals q'ue tengué que agontar en terra varen esser mes costosos y de resultes mes dolentes qu'els que havia passat per la mar.

Per altre part sos pares, vejentlo ja de 30 anys, ab carrera y ab fortuna, per ficarlo més á Mallorca, tractaren de casarlo y li

proporcionaren una jove, parenta de lluny, que havia romasa sense pare ni mare, baix de sa tutela d'un oncle sacerdot molt ben considerat, que vivia á con Don Juan Berga del Mercat; el qual perque la seua naboda rebés bona instrucció y bona educació l'havia colocada a ca Dª Vicenta Gual, viuda del general Oneille, senyora de gran confiança.

Dia 16 de Joliol del any 1822 va esser el primer dia que mon pare va parlar ab ella acompanyantla á la festa del Carme y va quedar prendat de les condicions físiques y morals qu'adornavan aquella jove.

Vengué s'estiu, mon pare la va demanar al oncle el seu tutor, li fonch concedida, y com ma mare s'en havia anada á passar aquesta temporada á Son Gual del terme de San Juan, qu'era una posesió de Dª Vicenta, allà hi comparexia mon pare á cavall alguns decapvespres per conversar ab ella y tornarsen á Ciutat al horabaixa, fent sis llegos de camí de anada y altres sis de tornada en poques hores.

Al acabar l'any 1822 ma mare ja tornava esser á Ciutat preparantse p'el seu casament que va esser celebrat el dia 16 de Janér del any 1823.

IV

El dos novihis passaren á viure á una entradeta del carrer de Deanat, derrera la Seu, que té avuy el número 7, més com ma mare tenia dues botigues dins el carrer de la Capelleria, y una d'elles era fábbrica de sabó, passaren tots dos á viure allà devés el dia 20 d'Agost del any 23, y mon pare de les dues en fé una de gran y va armar tenda ó botiga de varios géneros juntament ab la fabricació del sabó. Aquesta botiga és la que avuy dú el número 8 de dit carrer unida el número 4 y 6 que forman l'actual botiga de robes anomenada *Ca els atlots*.

El dia 19 de Octubrevaitx neix jo, son fill primogénit; y al comensar l'any 24 mon pare, que seguí dedicantse al comers de blats, hagué d'anar á Marsella á causa de la quebra d'un tal Cohen judio, que l'aplegá de mitx á mitx. Per més desgracia va caura per allá malalt de reumatisme agut que'l rendí, tornant a Palma que encara no estava bò del tot y trasmetentlo per desgracia á la seua filla na Nice, que naixqué el 22 de Mar del any 1825.

Com la fabricació del sabó no donava els bons resultats que mon pare esperansava, va empendre un altre viatge á Cerdenya á carregar de blat, consignant dins un quadern dia per dia l'anyorament que sentía per la seua esposa y familia.

Dia 23 de Mars del any 1827 tengué ja ma mare una altre nina que hagué nom Victoria; y mon pare que veyá aumentar de pressa la seua descendencia y minvar son capital ab les quebres de 'en Escat y d'altres mallorquins y forasters, resolgué tornar á fer viatjes á América y á la costa d'África; y quantre el seu gust allá va partir resolt l'any 28, encara que poch aconhortat ab la seua sort.

Fá pena lletjir els apuntes d'aquella temporada, les coses rares que li passaren dins África les ansies que sufría lluny de caseua, l'anyorament de la seua esposa y dels seus infants, y cada dia hey trobau consignats recorts per élls y súplices á Deu perque no'l deix morir dins aquelles terres inhospitalaries, sino que li dón una bona mort dint el llit de caseua, al costat de la seua bona esposa y rodetjat dels seus infants.

Deu meu! (exlama). Verge Santissima! Guardaume per mos infants, per la meua esposa, per apoyo dels meus pares. Deu bondadós! Sant Cristo de Santa Eulalia, vos que son un bon pare no'm desampareu!

Estant ja de tornada à Mallorca dins l'any 1829 l'investí en sa nit un barco inglés ó nortamericá y el passá per uy; y per un miracle patent pogué salvarse damunt un banch d'arena qu'es la perdició de molts de barcos, prop de Providencia.

Dins aquesta ciutat va fer compondre esl seu; y al entretatn, pensant en la seua estimada esposa li fé cosir una trentena de vestits de tota casta, bons y preciosos, que ma mare destiná tots després á les seues nines.

Á la fi p'el mes de Juny després d'un altre temporal desfet qwue li durá desde el 15 de Abril fins el 22 del mateix més, y d'haver passat sêt y reumatisme y altres incomodidats, torná á reveure ab alegría la seua familia. Els seus infants comensavan á donar gotx, y tant sa esposa com els seus pares disfrutavan de bona salut.

En acció de gracies p'el seu salvament va fer una solemne festa al Sant Cristo de Santa Eulalia ab sermó que va predicar el venerable Pare Mestre Amengual del Convent del Carme.

Á partir d'aquest any ja no torná més à la costa d'África, pero aximateix seguí fent viatjes á s'illa de Cuba.

Dins l'any 1830, dia 6 de Mars li naixqué son segon fill mascle n'Olegario, que era el quart de sos infants, y ma mara va estar molt malalta fins á n'el punt d'haverla de extremonciar el dia 9 del mateix més. El bon cuidado de mon pare y d'una cunyada seua, la tia Margarida esposa del seu jermá major, la varen salvar d'una mort segura.

Mon pare seguí fent viatjes á s'illa de Cuba, primerament ab una goleta *anomenada La Garza*, durant l'any 1831; després ab una altre goleta que tenia el nom de *Palmira*; perseguit sempre de desastres y temporals que eran mes sensibles y mals de passar dins un barco petit com el seu.

El dia 6 de Janer del any 1832 tornam trobar dins un dels seus quaderns noves sèries d'exclamacions per l'estil de les que hem copiades abans. Les sigüents donan bé á comprendre la pena que passava.

Deu meu! Quin temps! Quins trebays! Favor Deu meu; calmau aquest temps! Verge fluxa barca no sap ja per hont safarse d'aquestes immenses muntanyes d'aygo que l'acossan per tot vent, y volen sumerjirla dins lo profundo del seu espantós abisme.

Arriba la mitja nit, derrera hora del dia dels Reys. Cadascú per no donar mostres de por y per no acobardar als altres demana interiorment á Deu que li barat la mort ab un altre que no sía tan espantosa. Alguns s'amarran, altres cercan colocació ventatjosa per allargar un moment més la seua vida.

Á la 1 h 35' de la matinada del dia 7 vengué un fortíssim colp de mar que el timoner experimentat va prendre á fil de roda, pero enseguida en vengué un altre que ab més furor, bravura y poder, de mitja milla abans d'arribar, ab la seua colossal altura, ja mos diu de lluny la fatal sort que mos espera, si romp devora el barco; pero fonch pitjor porque rompé dedins, fent un gran esforç per enterrarnos devall aygo, omplint de popa á proa la barca y aplastant cuantre cuberta als pobres mariners amarrats, y á n'els altres que s'aferravan allá ahont podían los fé corre redolant per demunt cuberta, y el capitá va anar á parar a proa y valgali s'aferraase ab so molinet de sáncora. Gemechs, llamentos, sospirs y llágrimes, qu'eran gotes de sanch d'un cor afligit, se sentían per demunt la perduda nau. Se maná totduna obrir bretxa á l'obra morta, per fer surar el barcoque navegava ab tanta d'aygo dedins com defora, y en aquest moment se sentí la veu d'una ánima piadosa que exclamá: Fassen una promesa. Supliquem á Deu. Fassem vots á la Verge del Carme. El capitá contestá totduna: Prometeu lo que vulqueu, y es pilot que també clamava de veres

digué: Prometêm qu'en arribar á terra en salvament, sia á Barcelona, sía a la costa d'Espanya, durêm á la Iglesia de Nostra Senyora del Carme el velatxo que está en vent, y l'oferirém á la divina Senyora, y el rescatarém p'el seu just valor, y lí farém cantar un ofici en acció de gracies per havernos salvat d'un naufratx segú. Tot va quedá concedit y confirmat p'el capitá.

Aquella desastrosa nit no tenia may fi. Va esser un sigle per tots els qu'esperavan que mancás el temps á la arribada del dia. Vengué aquest á la fi, y á les nou poguerem veure tapat de niguls un sol groch que parexia color de carn morta. ¡Deu meu! ¡Verge Santíssima! ¡Favor! ¡misericordia! Lliberaumos d'aquest temps. Dexaumos arribar en salvament á la nostra suspirada patria y familia.

Deu los escoltá una altre vegada y los salvá la vida.

Quant mon pare arribá á Mallorca trobá una nina més, na Germana Pia que havia nascuda el dia 19 de Janér.

L'any 34 va esser també per éll un any de prova, no en la mar sino en la terra, perque reynarem moltes y graves malalties dins la seua familia.

Ma mare tenía una altre nina desde el 5 de Febrer, y al venir l'estiu caygué malalta na Germaneta, aquella nina anjelical que era la alegría de la casa y l'admiració de tots els veynats, blanca, fina, hermosa com una Puríssima, prudent, alegre y en pujá al Cel. N'Olegario, nin robustissim y desenvolhat, ab una forsa espantosa y ab un geni sulfurós, tengué sa rosa; y com no'l podían subjectar dins el llit, li deixá róssit y va anar fonguentse cop piu ab la paraula de *Mamay* sempre en la boca, fins que morí dins l'Octubre després d'haverlo duyt á Selva per veure si els ayres purs el compondrían. Na Nise y na Victoria tengueren una pátrida per hom. Estigueren á les portes de la mort y perderen tots els cabeys

del cap, romanguent sordes. Quant jo, que mon pare havia enviat á fora per llevarme des perill, les vatre tornar á veure, casi no les vatre coneixe.

Mon pare seguía fent viatjes á Cuba, á Marsella y á altres punts; y de viatge se trobava quant succehí el terremoto de l'any 1835. S'en havia anat á Liorna y á altres ports de llevant, per veure de comprar un barco mes gros. Á la tornada, sense haver lograt els seus desitjos, passá per Génova; y el dia 20 d'Agost caygué malalt allá, atacat de cólera morbo asiátich.

Era la séptima cassta de peste ó epidemia que sofria el seu cos, y no per axó dexá de vence aquell mal ab la seua robusta constitució.

L'any 1836 seguí navegant ab la goleta Palmira cap á Cuba y Portorico. L'any 37 y l'any 38 ab el mateix barco va fer viatjes a Manzanillo, resolguent dins l'any 1839 remuntar la goleta de bergantí, y anant á Palamós per fer fer aquesta remunta.

Com hey havia d'estar algun temps s'en dugué ab éll per distreurese sa meua jermana Victoria. Acabat el bergantí y batiat ab el nom de la meua jermana, tornaren tots dos á Mallorca ab éll, arribant el dia 19 d'Abril.

Perque aquest any tengués axí mateix colca cosa qu'oferir á Deu va sofrir la desgracia de perdre sa estimada mare el dia 28 d'Agost.

Sortí altre vegada á fer nous viatjes cap á Cuba y á l'América del Sur. En fé alguns á Buenos-Ayres que no li anaren del tot mal, y dins l'any 1841, havent pogut ferse seu tot el barco, l'assegurá com acostumava y emprengué altre viatge al Riu de la Plata ab la confiansa de que sería el darrer que faría. Á Buenos-Ayres vené bé y va invertir la mota ab un carregament de tasaco per l'Havana, sortint d'aquell port à mitjan Jané del any 1842; mes la fatalitat que sempre l'havía perseguit torná treure les seues afilades ungles,

y ab un temporal desfet del llevant ó xaloch, el seu barco y 22 més que havían sortit aquells dies del Riu, investiren á les plajes de *Maldonado* la nit del 18 al 19 de Janèr. Mon pare s'agontava lo que podia ab l'escanday ab les mans, pero veyá ab pena que maldement dugués la proa cap á fora el fons anava minvant de pressa, fins que arribaren á tocarlo ab la carena del barco y aquest tombà d'un costat. Un tir de postolo los va fer coneixe que eran prop de terra, y per salvar la vida picaren un palo del barco, y mon pare no volgué abandonar-lo fins que va veure tota la tripulació demunt el palo. Llavó agafá un punyal, el se posá per precaució en la colga dels calsons blanchs y se tirá á mar; y quant anava á aferrar el palo un colp de mar los separá. La barcada arribá prest á terra, pero mon pare no.

Vejent que passava la primera hora y mon pare no sortía el cregueren mort, y aquesta fonch la primera vue qu'arribá á Mallorca. Mes mon pare se salvá á la fi y degué la seua salvació al punyal que duya; perque la resaca ó tornada de les ones el xuclava y el s'en tornava mar endins, y éll no podía may gonyar terreno, fins que tengué el bon pensament d'aficar el punyal dins la arena cada vegada que venía la resaca, y agontantse aferrat ab el punyal va lograr d'aquesta manera avansar, encara que poch á poch, fins que ab manco fons pogué afirmar més els peus en la arena y caminar vencent la resaca.

Passat el temporal el barco se trobá moltes passes lluny de la vorera de la mar y com el casco s'havía tombat y l'aygo hey havia entrat dedins, tot el seu carregament estigué averiat; perdent mon pare ab una nit tot quant havia suat en tota la seua vida.

Lo poch qwue hey hagué de valor dins el barco els *gaiütxos* ley robaren.

Si mon pare aquest vespre se quedá pobre perdent tot quant tenía, en recompensa Deu aquella matexa nit li enviá una nova nina que

hagué nom Germana Lluisa, la qual donava á llum ma mare dins Palma á la mateixa hora que mon pare lluytava ab les ones per lliberarse de la mort.

V

El dia 3 de Joliol del any 1842 arribá á Mallorca ab les mans demunt el cap, com solen dir; y á dins el seu pahis, ahont devía el seu cos trobar el descans que necessitava, hey trobá una série de disgusts que amargaren del tot la seua vida y qu'eran bastants per ferlo tornar loco.

Fins llavonces el seu cos robust havia estat lluytant ab tots els elements destructors desencadenats, y desde aquell moment era la seua ánima, el seu esperit, el que havia de combatre cuantre l'egoisme, l'avaricia y la mala fé dels homos. Ja no se tractava de salvar la vida, era precís salvar la seua honra, que val més que la vida; perque tots els tirs qwue tengué qu'amparar després, anavan dirigits á la seua hombría de bé.

Els aseguradors del seu barco y càrrech eran tres comerciants del país. Millor los cuadraría el nom de mercaders; y es clar, que desitjosos de gonyar bon premi p'el seguro, feyan cada viatge tot quant sabían perque mon pare asegurás tots els majors valors que podria. Mon pare, pero, tenguent en compte el valor del barco y el del càrrech no volgué may assegurar més que deu mil duros, quant barco y càrrech ne valia de 35 a 40 mil.

Aquests tres confreres, sabuda la pérdua de mon pare, reflexionaren que haurían de pagarli els 10.000 duros asegurats, totduna que los mostrás els papers ben estirats que duya del seu naufratx. ¿Y quina creys que la feren? Compongueren entre élls lo siguent. Que el modo de no haver de pagar el seguro sería el suposar primerament que la seua pérdua era fraudulenta; pero com axó era mal de creure, allá ahont juntament ab mon pare s'hi

havían perdut 22 barcos, suposaren en segon lloch que el barco y el carregament no valían els deu mil duros assegurats.

Per no donar lloch á que mon pare ben aconsayat los citás, abans de que élls poguessen alegar les seues rahons, s'aplegaren ab altres amichs interesats en els seus negocis, y poques hores després d'arribar mon pare á caseua, quant éll estava encara plorant per haverli donat la noticia de la mort de mon pare succehida poch temps abans, se presentaren deu ó dotse de élls á canostra y sense respecte ni atenció ninguna se posaren á parlar fort y á injuriar a mon pare.

Ara figura vos voltros quin efecte havia de fer aquesta inesperada ruxada demunt l'afligit cor de mon pare, afligit per la pérdua de son pare, per la pérdua de tots els seus interesos y per la pérdua suposada p'els seus inimichs de la seua honradés.

Es cert que del arbre caygut tothom ne fa estelles y axí va succehir ab mon pare, porque fins y tot els mes amichs seus, influits p'els asseguradors qu'eran gent de bona posició social, dins el comers de Palma, y donant crédito á les embusterías que aquests propalavan per safase de pagar els 10.000 duros, se giraren cuantre éll; y no trobá ningú que volgués prendre les massions per éll, ni que tengués prou pit per defensar el seu bon modo de prosehir, sostenguent la seua honradés, y se va veure pobre y despreciat fins y tot de les persones que mes obligació tenían de consolarlo, porque á éll devían la seua fortuna y la seua posició. La melancolía y tristor que s'apoderá del seu cor, que el gran amor de sa esposa y sos infants no foren bastants per disiparla, li feren prendre la heróica resolució de tornarsên à América á fer nova fortuna, lluny de la seua familia y sense donarlos à coneixe la seua idea, porque no'l fessen desistir. Aquest abandono de tothom va esser també el que á mí me fé prendre la determinació d'estodiar lleys fins á alcansar el titol de misser, porque no faltás á mon pare un defensor dels sus indubitats drets.

L'any 1844, quant jo ja estudiava el segon any de la carrera d'advocat, mon pare ab excuses de acompanyarme á Barcelona, quant forem á n'aquesta ciutat me doná á coneixe sos propósitos d'embarcarse cap á América, y vejent jo que no'l podia fer desistir de la seua determinació vaxx lograr al manco que me prometés que tant pronte jo li fes á sebre que ja tenia el titol de Llicenciat en lleys, éll se posaria en marxa per tornar á Mallorca. Oh! Y que triste fonch per mí la despedida que mos donarem l'un al altre demunt el moll d'aquella ciutat al reflexionar els anys que havían de trascorre sense veurermos, y la exposició que corria de no tornar-lo á veure may més!

Girêm pero fuya y dexêm passar sis anys d'ansia contínua y de sufriment, éll dins las Pampas de Buenos-Ayres, ahont havia anat á sentar plassa de soldat d'aquella república, en guerra contínua cuantre els indios; ma mare y jermanes dins Palma sense recursos; y jo á Barcelona ó á Madrit, estodiant y treballant per atendre als meus estudis y obligacions, y per poder esser un dia l'apoyo de tota la meua familia; y renunciand â tot el porvenir que me mostravan aquelles capitals.

Dins l'any 49 feya dos anys que res sabiam de mon pare, ni éll de noltros, encara que cada més mos cuydassem tots d'escriure; y jo á Madrit em vaxx valer de s'encarregat de negocis d'aquella república en la Cort, per que li arribassen noticies meues y per tenirne d'éll, diguentli que estava ja per prendre el titol d'advocat, y esperava que cumpliria la promesa que me tenia feta. Per la mateixa via vaxx rebre constestació de mon pare que s'alegrá de ses meues noves, y me va prometre que l'any siguent 1850 mos veuriam a Palma por no separarnos may més.

Vengueren à la fi millors dies. Dins l'any 50 jo ja vaxx tenir carrera y vaxx arribar à Mallorca á principis del Matx. Mon pare no va tardar en cumplir lo oferit perque arribá á caseua el dia 29 de

Setembre del mateix any; trobantmos tots reunits altre vegada dins la tranquila llar de la familia.

Al dirli jo, el primer dia de la seua arribada que ja tenia un missé en casa oer defensarlo y demenar lo que fos just, me contestá:

Fill meu. No vull que mogues rés. Jo perdon á tots els meus deutors porque Deu me perdon á mí les meues culpes y pecats. Deixa fer á Deu. En les seues mans está la meua defensa. Ell farà la seua santa voluntat.

May havia conegut tant bé com aquesta vegada lo gran, lo generós, lo poch vengatiu qu'era el cor de mon pare. Vertaderament que Deu prengué ses massions per éll, porque no solament va fer que aquells tres homos devant éll se presentassen ab la cara que los caya de vergonya, sin que dins poch temps cap d'ells va esser viu, maldement fossen encara joves.

VI

Mon pare havia tornat una mica acomodat del poble *Arroyo Azul*, ahont protegit p'el seu gefe el comandant d'armes d'aquella plaza de guerra, s'havía dedicat á n'el comers, y havia estat nombrat p'el Govern d'allá Mestre d'escoles y agrimensor d'aquella localitat; y quant va essé á Palma va comprar la caseta de Son Moix posantli el nom de *Arroyo Azul*, y allá passava molts de dies acabant y millorant la casa, y fent fer clots per sembrarhi figueres y altres fruytals, passanthi ab aquest entreteniment una vida tranquila y sosegada. Va comprar també dins Palma la casa ahont ara estam reunits y que éll millorà en part y la va habitar fins el dia de la seua mort.

Estant un dia en la caseta de Son Moix, providencialment tal vegada, va coneixe una nina que després de mort éll, estava

destinada per esser la meua bona esposa y recort que me contá la seua visita sense sebre dirme qui era.

Mes, es ben cert que may es mes temible l' hora de la nostra mort que quant trobam que estam bé en aquest mon. Estant jo colocat y encarregat de la casa, éll no tenía ja els maldecaps d'haver d'atendre á les obligacions de la familia. Se veyá estimat per tots ab frenesí, y vivía content y alegre quant comensá á molestarlo un sensill dolor a l'esquena que no he pogut averiguar may si era degut als seus sufriments antichs ó á una cayguda que va sufrir dins el passetx de la Rambla.

Aquest dolor va aná augmentant. Comensá á no poder caminar y arribá que no se podía moure d'una cadira. En un principi creguent que fos reumatisme li aplicarem quants de remeys sabérem fins á construir un banys de vapor perque éll los pogués prendre. En pregué una vintena y no li feren rés. *No 't canses (me deya).* *Aquesta será sa meua derrera malaltía.* El mal se va aná agravant, donantli grans dolors y li durá tres anys. Nostro Senyor volgué tal volta ferli passar el purgatori en vida al mitx dels seus infants per lo molt que los estimava. Que hé de dirvos de aquest llarga malaltía, germanes meues, que voltros no heu recordeu milló que jo, ja que voltros foreu les que mes consol li donareu y les que milló el cuidareu, aliviant en lo possible el seus sufriments. Per lo mateix no remouré el dolor que dexá sembrat dins el nostro cor una época tan triste y dolorosa.

Á la fi conservant sempre la tranquilidat del just, després de rebuts tots els sants sacraments de la Iglesia, ab la mitja rialla á la boca, despedintse de noltros d'una manera disimulada, y ab tot el conexement de la seua gravetat sense perdre la paraula, morí tranquil; axí com demanava á Deu, assistit per la iglesia, dins el llit de caseua y rodetjat de la seua virtuosa esposa y de tots els seus infants. Eran les cinch y mitxa del matí del dia 7 de Juliol del any 1858.

Quant se fé el seu enterro el poble de Palma doná una prova patent ab un numerós acompanyament de lo molt que apreciava les seues virtuts.

Es de creure que nostron Senyor li haurá dodat la seua santa gloria.

Fassa Deu que allá el vejêm un dia tots plegats.